

Сабакта жаны сөздөрдү кантип үйрөтүүгө болот

Англис тилинде студенттердин оозеки сүйлөө речин өздөштүрүүдө алардын сөз байлыгынын жетишерлик болушу талап кылынат. Алардын создук көрсөткүчү болбосо, сөзгө катышышы кыйынга туруп калары талашсыз. Англис тилинде да башка тилдердей сүйлөөчү сөзгө чабал болбошу абзел. Демек, кандай шартта болбосун англис тили сабагында студенттердин негизги куралы сөздүк көрсөткүч болот го деген ойду билдиргим келет. Сабакта ар түрдүү темаларда студенттерге ээ оболу сөз сүйрөтүүчү негизги максаттардын бири. Жаны сөздөрдү кандай сүйрөтүүгө болот деген таризде ой бөлүшүүгө туура келди. Англис тилин окутууда студенттердин сөз жаттап келүүсүнүн өзү тапшырманы аткарган болуп эсептелинет да, аларды сүйлөмдө кандайча колдонуу керек экендиги көп эле учурда унутта калат. Сүйрөнүүчүгө сабакта өтүлүп жаткан сөздөрдү жаттатуу менен чектебестен, алардын туура айтылышын жана тамгалап жазылышын да талапка ылайык сүйрөтүүчү зарыл. Эмне үчүн сөздү дайыма жаттап келүүсүн талап кылабыз, себеби, жаттаганда гана студент өзүнүн сөз көрсүн байытып, сүйлөө речин калыптандыра алат. Студенттер чет тили сабагына киргенде, ал сабак кандай тилде өтулүшү керек экендиги тууралуу окутуучу кам көрсүсү зарыл. Ошондой болсо да, окутуучу сабакты көпчүлүк учурда текстти же көрсөтүүчү аткарууну өз эне тилинде айтып, аудиторияда колдонулуучу сөз айкаштар унутта калган учурлар болот. Бул окутуучунун чет тили сабагын өтүүдөгү чон катчылыктарынын бири. Эгерде окутуучу дээрлик чет тили сабагында чет тилинде гана сүйлөп сабагын өтсө, ал студенттердин аң сезимине кирип, билим алуу учун алга жылуу кадамы болуп, алардын сөздү туюму алда канча өрчүмөк. Ошондуктан, англис тили сабагы англисче өтүлүшү керек! Татаал грамматикалык түрмөлөрдүн эне тилинде өтүлүшүнө каршы эмеспиз, бирок, аудиторияда колдонулуучу сөз айкаштары катышкан сүйлөмдөрдү сөзсүз англисче айтуу керек. Төмөндө кичине колдонулуучу сөз айкаштары катышкан сүйлөмдөрдөн мисалдар:

What is the date today?

What day is it today?

What is the weather like today?

Are you ready for the lesson?

Why are you late?

Why were you absent yesterday?

Stop writing!

Write down the following sentences on the blackboard!

Read with good intonation and pronunciation!

Read louder please!

Go on reading please!

Open the book at page...

Open the window and air the room!

Shut your books and put aside please!

Look, are there any mistakes in the sentences on the blackboard?

Recite the poem please!

Let's put questions to the text!

Read only the first paragraph please!

Be angry with somebody - бул сөз айкашын мен, эгерде сабакка студенттер даярданбай келишсе, эч кандай которуусуз эле” I am angry with you, you are not ready for the lesson today!”- деп, маанайым басынкы, кабагым салынкы суйлоп, эгерде сабакка даярданып келишсе, “I am not angry with you, you are good today! You are my sweet students, well done!” Маанайым кетёрщнкщ, ыраазы болуп сщйлёсём, жакшы сөз жан эритет дегендей алар заматта тшщщнёрщнё ишенем. Эгерде кшмёнщм болсо, студенттерден которуусун суранам. Бул жабы сөздщ ётщщдё учурдагы сабактын мурдагы сабак менен байланышканын тастыктайт.

Тёмөндө “to be” жардамчы этишин жактарга койуп алып, доскада кёнщгщщлёрдщ аткарса болот:

I am	somebody
You are	her, him, you
He, she, it is	them
We are	my friend
They are	angry with
	students, teacher etc.

Ушул мисалдарды келтирип жатып, эмнеге капа болгонун билдирип толуктап кетсе болот ал щщщн “because” деген сөздщ алалы, ал мурдагы эле сөз, бирок, колдонулбай жаткан.

Студенттер кыйналбасын щщщн мен доскага бир топ сөз айкаштарын жазып койом: not ready for the lesson, is late, lazy, doesn't learn, doesn't come in time, read the text, put a bad mark etc.

I am angry with you, because you often miss lessons.

Жабы сөздёрдщ студенттерге тааныштыруу максатында бир нече кёнщгщщлёрдщ аткарса болот: алсак, жабы сөздёрдщ чекиттин ордуна койуу, алардын синонимин же антонимин, жабы сөздёрдщн сөз айкаштарын табуу, бир эле сөздщн этиш мезгилинде же зат атоочко келгенде кандай мааниге ээ болорун аныктоо жана ошол сөздёрдщн студенттердин андоосуна жеткируу сыяктуу иш аракеттерин жщргщщщ керек экендиги талашсыз. Эмне щщщн жаны сөздщ ётщщ жатып, анын жазылышына кёбщрөөк кёщщл буруубуз керек? Себеби, айтылышы бирдей, бирок, жазылышы жана мааниси ар башка болгон сөздёрдщ студенттерге жайынча так тшщщндщрбёсё, коп учурда чаташтырып алышат. Алсак, “Our lesson begins at 8 o'clock”.- деген сщйлёмдё (ауэ) биздин, hour (ауэ)- убакыт- сааты деген мааниде. 60 minutes make an hour. 60 минута бир саатты тшзёт. “Саат” менен “биздин” деген сөздёр бирдей айтылат. Дагы бир топ айтылышы бирдей тёмёнкщ сөздёрдщ талдайлы:

There are, their, they are деген сөздёрдщн маанисин да тактап тшщщндщрбёсё иш жщщщндё кёп эле алмаштыруу болуп калууда.

There are-сөз тшрмёгщ-бар, жщрёт, турат; There are some students in the street.(тзеар аа)

Their- алардын; Their parents live in a village. (тзеа)

They are – алар ; They are the students of our faculty.(тзеи аа)

Студенттер кёбщрөөк окуп, тилин жатык щйрётщщ учун китеп менен гана чектелип калбай, студенттердин кызыгуусуна кошумча иретинде материалдар (кыска ангемелер, жалан сөздёр жазылган карточкалар) берилсе, эч кандай артыкча болбойт деген ойду толуктап кетер элем.

Отулуп жаткан тексттердин биринде адистикти билдирген бир нече сөздёр бар:

An agronomist, a mathematics teacher, a doctor, an economist.... (Рогова Г. Б-34)

Бул сөздёрдщ жаттап, жазылышын щйрөнщщ келип эле чектелип калбай, алардын аткара турган иштерин да толуктап чечмелеп бериш, артыкча болбостон, алардын жаны сөздёрдщ терез тшщщнщщнё ёбёлгё болорун билдирет. Мында тайпада студенттер щщ майда

топко бөлүнүшүп, ар бир адистикке тактама берет. Ал болжол менен төмөндөгүдөй болушу мүмкүн:

I am an agronomist and work on a farm. I teach people to plant vegetables and fruit trees. People want to know how to grow them. And I always help them to water in time. I like my profession.

I am a doctor and work in a hospital. In a hospital I always examine people. My assistant helps me. I look after the sick people and give them some medicine. People respect me.

I work as mathematics teacher at school. I teach pupils to count numerals. I want pupils to know how to divide and multiplied numerals easily. Mathematics is very interesting.

Студенттер өз алдынча иштөө мезгилинде билбеген сөздөрдүн сөздүктөн колдонуп табышат, окутуучу аларга сөйлөмдүн маанисине карата кайсыл сөздөр туура келерин, тиешелүү келген сөздөрдү колдонууга болбосун айтып багыт берет.

Мында студенттер кызыгышып, адистиктери бойунча кыскача мини текст түзүп келиши керектиги тапшырма алышат.

Англис тилин билип алуу бул учурдун талабы. Ал эми толук кандуу билим алуу үчүн дагы, англис тилин билүү артыкча болбосун турмуш үзүм далилдеп жатат. Алып карасак, биздин өлкөдөгүлөр чет мамлекетке барышып жеке бакчаларда тарбиячы, шайкөрдө - ишканаларда кызматчы, көтөрмөчү ж.б. иш орундары менен алектенишүүдө. Айрым учурда чет мамлекетке сода - сатык, медицина, спорт жана маданий карым катнашта болушуп англис тилин билүү үчүрдөгү зарылчылыктуу болуп жаткан мезгил. Тил билген дил билет деп, бекерден айтылбаса керек. Жогорудагы жабы сөздөрдү шайкөтүп койуп, аны жаттап чектелбестен, аларды иш жүзүндө колдоно билүүнүн үзүм жогорку жөнөмдүүлүк деп баса көрсөтсө болот. Демек, чет тилин билүүнүн үзүм жогорку маданияттуулук деп эсептесе болот, себеби, кайсыл элдин тилин шайкөтсө ошол элдин тарыхын, маданиятын, салт - снаасын албетте шайкөтүп болот. Эгерде сөз билип аны колдоно албаса, ал сөз үзүм сөз. Англис тилиндеги сөздөр дагы латын тилиндей эле колдонулбаган, үзүмнүн күчүн жоготкон тил болуп студенттин чонтогундо жата берүүсү мүмкүн. Кана эмесе, ошондуктан, сабакта болсо да билген сөздөрүбүздү колдонуп, сөйлөшөлү, оозеки сөйлөө речибизди, рухий дүйнөбүздү байытылы, өнүктүрөлү, өстүрөлү.